

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

HE 170/2014 vp; Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta

SUOMEN SOMALILIITTO RY:N LAUSUNTO

13.10.2014

Suomen somaliliitto ry kiittää mahdollisuudesta lausua lakimuutosesityksistä. Otamme seuraavassa kantaa turvapaikanhakijan oikeusasemaan vaikuttaviin kohtiin ja paluuseen liittyviin käytännön kysymyksiin.

Suomen ulkomaalaislain 51 § 1 momentin mukaan ilman oleskelulupaa maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle myönnetään tilapäinen oleskelulupa tilanteessa, jossa hänen maasta poistamisensa ei tosiasiallisesti ole mahdollista. Somaliliiton mielestä olisi tärkeää säilyttää tämän mahdollisuuden soveltaminen tietyissä tapauksissa.

Suomessa on ollut käytäntönä, että ulkomaalaiselle joko myönnetään oleskelulupa tai hänet poistetaan maasta. Somaliliitto pitää tätä hyvänä ja toimivana ajattelutapana, eikä näe SM:n kannasta poiketen perusteita sitä muuttaa. Monissa muissa Euroopan maissa oleskelee suuria määriä paperittomia, vailla mitään statusta olevia ulkomaalaisia, jotka ovat käytännössä yhteiskunnan ulkopuolella ja alttiina hyväksikäytölle, ihmiskaupalle ja rikollisuuteen ajautumiselle. Myös maahanmuuton tulevaisuus 2020 – strategiassa, jonka valmisteluun Somaliliitto on osallistunut, kirjattiin, ettei laittomasti oleskelevien, syrjäytyneiden ulkomaalaisten joukkoa pitäisi päästää maahan syntymään. Paperittomuus voi olla myös uhka sisäiselle turvallisuudelle.

Toteutuessaan lakimuutokset voisivat johtaa tilanteeseen, jossa osa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneista käytännössä pakotettaisiin ulos vastaanottokeskuksista paperittomuuteen, sillä he eivät uskalla palata kotimaahansa tai se ei ole heistä itsestään riippumattomista syistä mahdollista. Tämä joukko, jolle paluu on mahdoton, ei välttämättä ole määrällisesti suuri, mutta he ovat todella haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä.

Lakiesityksessä jää jossain määrin epäselväksi myös se prosessi, jolla tapaus tapaukselta määritellään, onko henkilön tosiasiallisesti mahdollista palata ja kielletäänkö häneltä vastaanottopalvelut, millaisissa tapauksissa ja millä perusteella voitaisiin harkita 51 § soveltamista sekä miten mm. poliisin ja vastaanottokeskuksen johtajan tekemiin arvioihin voisi hakea muutosta.

Somalialaisista turvapaikanhakijoista kielteiset päätökset ja mahdottomuus palata on koskettanut lähinnä sellaisia henkilöitä, jotka ovat saaneet kielteisen päätöksen kielianalyysiin perustuen. Henkilöt ovat kertoneet lähteneensä Suomeen usein eteläisen Somalian levottomilta ja väkivaltaisilta alueilta, mutta viranomaiset ovat kielianalyysin perusteella katsoneet, että heidän puheessaan on piirteitä pohjoisen tai koillisen Somalian murteista ja kiistäneet hakijan kertomuksen. Sen sijaan hakijalle on väitetty hänen olevan

lähtöisin todennäköisin esimerkiksi Somalimaan tai Puntmaan alueelta. Päätökset ovat perustuneet yleensä vain kielianalyysiin ja muut seikat on sivuutettu tai niille ei ole annettu painoarvoa päätöksessä. Somaliliiton näkemyksen mukaan pelkkä kielitesti ei kuitenkaan kerro sitä, millä alueella henkilö on asunut ja mikä on hänen klaanitaustansa. Näillä seikoilla saattaa kuitenkin olla huomattava merkitys turvapaikanhakijan suojelun tarpeelle.

Palautukset pohjoisen tai koillisen Somalian alueille eivät kuitenkaan ole onnistuneet, mm. lähtömaan viranomaisten haluttomuuden tai vastustuksen vuoksi. Palaaminen kotimaahan saattaisi myös edellyttää matkustamista turvattomien alueiden kautta (esimerkiksi Somaliassa Mogadishun kautta), mikä on huomattava riskitekijä. Hakijat ovat kertoneet, että heidän kielimuotoonsa on saattanut vaikuttaa esimerkiksi toisen tai kummankin vanhemman murre, mikäli nämä ovat olleet alun perin kotoisin näiltä alueilta. Jotkut hakijat ovat kertoneet viettäneensä lapsuuden näillä alueilla, mutta lähteneensä turvapaikanhakijoiksi vakituiselta asuinalueeltaan eteläisestä Somaliasta vainon tai väkivaltaisuuksien vuoksi. Jotkut ovat kertoneet asuneensa tai työskennelleensä elämänsä varrella eri puolilla Somaliassa ja puhuvansa siksi kieltä, jossa on piirteitä useista eri murteista. Somaliliiton käsityksen mukaan hakijoiden kuvaamat tilanteet ovat täysin mahdollisia, sillä muuttoliike maan sisällä on suurta ja maansisäistä pakolaisuutta on sodan vuoksi esiintynyt paljonkin kahden viime vuosikymmenen aikana. Kielitestin perusteella kielteisen päätöksen saaneista moni oli elänyt Suomessa käytännössä oikeudettomassa välitulassa (ns.limbossa) jopa vuosia ennen kuin KHO:n linjaus v. 2013 huhtikuussa antoi mahdollisuuden saada 51 § mukainen oleskelulupa. Somaliliitto on viime vuosina ollut yhteydessä oikeudettomassa välitulassa eläneisiin ihmisiin ja he ovat kertoneet eläneensä Suomessa jatkuvassa pelossa, että heidät pakotetaan palaamaan alueelle, jossa he eivät ole koskaan asuneet eikä heillä ole sinne mitään siteitä tai turvaverkkoja olemassa. Luonnollisesti tässä tilanteessa ajatus vapaaehtoisesta paluusta on mahdoton.

Suomen somaliliitto kuitenkin kannattaa vapaaehtoisen paluun järjestelmän kehittämistä. Avustettu paluu on hyvä mahdollisuus niille ihmisille, joiden lähtöalueesta ei ole epäselvyyttä tai ristiriitaisia käsityksiä hakijan, Suomen viranomaisten tai lähtömaan viranomaisten välillä ja heillä on mahdollisuus pysyvään paluuseen. Järjestelmän on kuitenkin perustuttava aitoon vapaaehtoisuuteen ja siihen, että paluu on luonteeltaan pysyvä ja kestävällä pohjalla. Tämä ei toteudu, mikäli kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet henkilöt pakotetaan ”vapaaehtoiseen paluuseen” alueelle, josta he joutuvat pakenemaan pian uudelleen.

Määrällisesti kyse ei ole suuresta joukosta, varsinkaan pitkällä tähtäimellä tarkasteltuna. Tilastoissa toki näkyy piikki myönnetyissä oleskeluluvissa KHO:n v.2013 päätöksen jälkeen, mikä voi aiheuttaa näköharhan. Luvuissa on mukana henkilöitä, jotka elivät pitkiä aikoja, jopa vuosia, oikeudettomassa välitulassa virheellisen laintulkinnan seurauksena ennen kuin KHO:n päätöksen jälkeen oleskelulupia myönnettiin.

Sillä, että mahdollisuus soveltaa ulkomaalaislain 51§ pykälää tietyissä tapauksissa, ei Somaliliiton näkemyksen mukaan ole suurta merkitystä Suomeen muuttavien ulkomaalaisten määrään, saati väestökehitykseen pitkällä aikavälillä. Lukuja on luonnoksessa esitelty varsin tarkoitushakuisesti ja vedottu ”merkittävään lisääntymiseen”. Ministeriön arviot myös vaihtelevat lakiesityksen eri kohdissa; toisaalta korostetaan 51 § perusteella myönnettävien lupien suurta määrää ja toisaalta todetaan, että ”Suomessa maasta poistettavien määrät eivät tähän asti ole olleet kansainvälisesti katsoen niin merkittäviä, että on pystytty toteuttamaan voimassa olevaa maasta poistamispolitiikkaa”, jonka jälkeen viitataan jälleen kasvaviin määriin. Migrin turvapaikkatilastojen perusteella kasvua ei kuitenkaan ole tapahtunut vuosina 2012-14 vaan määrä on laskenut tuntuvasti vuodesta 2009 ja ollut kolmena viime vuonna noin 3000 hakijaa vuodessa. Turvapaikanhakijoiden määrää on nopeiden muutosten maailmassa mahdoton ennustaa, mutta

ei ole kuitenkaan todennäköistä, että tulevana vuosina oleskelupa 51 § perusteella myönnettäisiin suurelle joukolle ihmisiä. Vaikka Suomessa ns. Dublin-menettelyssä ratkaistujen (so. kielteisten) päätösten osuus on iso, suurimmissa turvapaikanhakijaryhmissä kansallisuuksittain hakijoiden hyväksymisprosentti on ollut kohtalaisen iso; toisin sanoen enemmistö hakemuksista on aitoja ja perusteltuja.

Nykyisen lain säilyttäminen ei myöskään mitenkään vaarantaisi sitä, että vapaaehtoisen paluun järjestelmää kehitetään eteenpäin. Asia on päinvastoin. Suomessa oleskelevien ulkomaalaisten keskuudessa kiinnostus vapaaehtoiseen paluuseen kasvaa taatusti enemmän, mikäli paluu on aidosti vapaaehtoinen eikä siihen liity oikeusturvan polkemista. Jos vapaaehtoisen paluun järjestelmälle kehittyy huono maine, koska siihen liittyy pakottamista, kiinnostus voi pikemminkin vähetä.

Nykyinen laki, joka mahdollistaa oleskeluluvan myöntämisen niissä tapauksissa, joissa maasta poistamista ei pystytä toteuttamaan, on tarpeellinen. Ihmisiä, jotka eivät pysty palaamaan kotimaahansa itsestään riippumattomista syistä, tulee aina olemaan jonkin verran. Heille pitäisi pystyä takaamaan ihmisarvoiset olosuhteet ja laillinen asema eikä pakottaa heitä paperittomuuteen ja elämään yhteiskunnan ulkopuolella.

Yleisempi kysymys on, miksi kansainvälistä suojelua hakevien ihmisten oikeusasemaa pitää jatkuvasti huonontaa? Suomen turvapaikanhakijamäärät ovat jatkuvasti pienet kansainvälisessä vertailussa, kuten ne ovat olleet lähes aina, eivätkä ne anna aihetta puheeseen "vetotekijöistä" tai osoita mitään tarvetta sellaisten karsimiseen. Esimerkiksi perheenyhdistämisen lainsäädäntöä ja käytäntöjä on viime vuosina kiristetty huomattavasti, mikä on johtanut mm. somalialaisten perhesidehakemusten määrän huomattavaan laskuun ja siihen, että yhä harvemmillä on mahdollisuus perheenjäsenen oleskelulupaa edes hakea, vaikka heillä periaatteessa olisi siihen oikeus. Suomen somaliyhteisössä tunnetaan erittäin hyvin päätökset, joissa aidon perhesiteen olemassa olo on kiistetty tai vedottu ristiriitaisuuksiin perheenjäsenten kertomuksissa usein varsin pienten yksityiskohtien perusteella (esimerkiksi perheen entisen asunnon sisustus, väriyty tai kotieläinten määrä, jota perheen lapset eivät ole pystyneet muistamaan oikein). Laintulkinta on perhesidepäätöksissä vedetty niin tiukaksi, että yhä harvempi saa myönteisen päätöksen. Lisäksi ennen KHO:n linjausta Suomessa eli limbossa eli oikeudettomassa välitilassa useamman kymmenen somalialaisten turvapaikanhakijan joukko, jotka olivat saaneet kielteisen päätöksen virheellisen laintulkinnan seurauksena. Nämä käytännöt eivät todellakaan ole lisänneet Suomen vetoa turvapaikkamaana ainakaan somalialaisten keskuudessa.

Kysymme myös, miksi jatkuvien kiristysten taustalla on automaattinen ajatus turvapaikanhakijoista järjestelmän väärinkäyttäjinä tai "tarpeettomasta turvapaikanhausta"? Pitkittyneiden väkivaltaisten konfliktien vaivaamista maista saapuvien hakijoiden turvapaikkahakemusten hyväksymisprosentti on sen verran korkea, joten heitä ei ole syytä leimata väärinkäyttäjiksi. Myös pakolaissopimuksen mukaisen turvapaikkastatuksen saaneiden osuus Suomessa on hieman kasvanut aiempiin vuosiin verrattuna (esim. vuoden 2011 jälkeen kasvua vuosina 2012-13 on Migrin tilastojen mukaan noin 10 prosenttia.) Turvapaikan hakemisen prosessi kokonaisuudessaan on hakijoille vaarallinen, kallista ja kaikin puolin vaikea, jopa traumatisoiva. Lähtömaiden tilanteet tunnetaan nyky maailmassa hyvin. Suurimmissa lähtömaissa on kyse pitkittyneistä konflikteista, joissa väkivaltaisuuksista ja ihmisoikeusloukkauksista kärsivät erityisesti siviilit. Pysyvää rauhaa tai demokratiaa ei ole näissä maissa saavutettu, vaikka turvallisuustilanne on joillakin alueilla hieman parantunutkin. Turvapaikan hakuun lähdetään nimenomaan kaikkein vaarallisimmilta alueilta. Miksi kukaan lähtisi kotimaastaan turvapaikan hakuun, ellei kyseessä ole todellinen pakko? Puhe vetotekijöistä tai väärinkäytöksistä vaikuttaa siltä, että termiä toistellaan vanhasta tottumuksesta, vaikka sillä ei mitään todellisuuspohjaa tai relevanssia käsiteltävään asiaan olekaan.

Arshe Said, puheenjohtaja

Suomen somaliliitto ry